

## **ВІДГУК**

**офіційного опонента про дисертацію**

**Овсієнко Людмили Миколаївни**

**«Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)**

Аналіз дисертації Овсієнко Людмили Миколаївни «Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу» дозволяє сформулювати узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичної значущості, а також загальної оцінки роботи.

**Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень.**

Нова освітня стратегія, реалії сучасної вищої педагогічної освіти, процеси демократизації в українському суспільстві закономірно пожвавлюють науковий інтерес дослідників до практикоорієнтованих дисциплін у царині філології, які розвивають мовне чуття, мовно-естетичний смак студентів філологічних спеціальностей.

Стрімкий розвиток антропоорієнтованих наукових знань, активізація досліджень мови з позиції лінгвістики тексту й дискурсу, технологізація та інформатизація гуманітарної освіти й водночас недостатня суспільна увага до об'єднувальної, ідентифікувальної ролі мови особливо актуалізують питання лінгвістики тексту як науки й навчальної дисципліни. Майбутній філолог має оволодіти теорією тексту, а також відповідним методичним інструментарієм у його використанні. На це орієнтують законодавчі та нормативні документи (Закон України «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Концепція «Нова українська школа» (2016)).



Важливість рецензованої дисертації підтверджується зв'язком із такими актуальними напрямами наукових розвідок: упровадження компетентнісного підходу до навчання української мови в закладах вищої освіти, розроблення ефективних технологій формування в майбутніх учителів української мови і літератури критичного мислення й лінгвокреативності, лінгвістичної й методичної компетентностей.

Одним із провідних положень наукового дослідження Людмили Миколаївни Овсієнко є теоретико-практичне обґрунтування й пошук оптимальних шляхів навчання майбутніх учителів української мови і літератури лінгвістики тексту у вищій школі. Важливість рецензованої дисертації підтверджується також зв'язком її з такими актуальними напрямами наукових досліджень:

- підготовка майбутніх учителів української мови та літератури в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа»;
- практичне засвоєння питань з лінгвістики тексту у шкільному та вищівському курсах української мови;
- упорядкування української термінології з лінгвістики тексту.

Своєчасність, соціальна значущість дослідження підкреслюється його зв'язком з науковими програмами, планами, темою науково-дослідної роботи. Тема дисертації пов'язана з науковою проблематикою досліджень кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатoproфільної університетської освіти» (державний реєстраційний номер 0110U006274) та кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» «Актуальні проблеми мовознавства, лінгводидактики та інноваційні технології навчання у ВНЗ» (державний реєстраційний номер 0112U004562).

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.**



Аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, вміщені в ній, достатньо обґрунтовані: доказом цього є посилання на 490 джерел, з-поміж яких – фундаментальні праці видатних вітчизняних і зарубіжних науковців, лексикографічна література, статті у періодичних виданнях, державні документи в галузі освіти, а також 22 публікації самої дисертантки. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

На підставі ґрунтовного вивчення багатовекторної проблеми визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його концепцію та провідну ідею. Загальна і часткові гіпотези, висунуті на початку роботи, підтверджені з урахуванням ідей філософії освіти та гуманістичної педагогіки, кращих здобутків сучасної лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики в процесі навчання лінгвістики тексту у функційно-системному й мовленнєво-прагматичному аспектах із використанням оптимальних інформаційно-комунікаційних технологій в освітній діяльності студентів закладу вищої освіти.

Структура дисертації відображає послідовність наукових кроків дослідниці у вирішенні поставлених нею завдань на різних етапах дослідження.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступові. Окреслимо особливості роботи, які, на наш погляд, заслуговують схвалення.

У першому розділі – *«Текст як об'єкт теоретичного аналізу у філософії, лінгвістиці й лінгводидактиці»* – дисертантка, здійснивши ретроспективний та порівняльно-змістовий аналіз теорії і практики навчання з'ясувала, що лінгвістика тексту як галузь мовознавчої науки та як навчальна дисципліна має безпосереднє відношення до філософії, психолінгвістики, стилістики, лінгвопрагматики, теорії літератури.

У результаті опрацювання спеціальної літератури Людмилою Миколаївною Овсієнко з'ясовано, що єдиного визначення поняття «текст» у філософії не існує й до сьогодні: спочатку його ототожнювали зі значенням



слова, пізніше – із мовою, потім – зі штучною універсальністю знакової системи, що зумовлено появою філософських напрямів (герменевтика, структуралізм), які спочатку характеризували текст досить однобічно – лише через певний його втілений варіант, пізніше почали розглядати як багатоаспектне явище усіх галузей науки.

Слушною є думка дисертантки, що дослідження тексту в лінгводидактиці здійснюється у двох напрямках: перший ґрунтується на пізнанні граматичної природи тексту, оскільки вчені розуміють його як явище, що посідає вищу сходинку в системі мовних одиниць; другий – пов'язаний із віднесенням тексту до явищ мовленнєвого характеру з потужним виховним потенціалом, тому дослідники акцентують увагу на його комунікативних можливостях, оскільки особливу роль у вихованні, розвитку суб'єктів навчання мають тексти, спрямовані на духовно-моральний розвиток особистості. У результаті теоретичного синтезу опрацьованих джерел Л.М. Овсієнко констатує, що різноманітність підходів до тлумачення змісту поняття «текст» зумовлена багатьма причинами, зокрема: особливостями процесу й мети комунікації, структури та граматичних засобів зв'язності, жанрово-стилістичною різноплановістю текстів, специфікою репрезентації.

Уважаємо, що вагомим здобутком рецензованої дисертації є:

- опис змістових характеристик поняття «текст» у філософській герменевтиці;
- характеристика змістового наповнення означеного поняття у лінгвістичній парадигмі;
- дослідження функціонування поняття «текст» у науковому полі психолінгвістики;
- уточнення його термінологічної сутності в лінгводидактиці.

У другому розділі – *«Теоретико-методичні засади навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу»* – дисертанткою на основі аналізу змістового й технологічного аспектів підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та застосування методу експертної оцінки було виділено й



обґрунтовано пріоритетні підходи до навчання лінгвістики тексту (особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, контекстний, текстоцентричний, компетентнісний), що сприяють самовизначенню, саморозвитку, самовдосконаленню майбутніх учителів-словесників.

На основі аналізу спеціальної літератури дослідниця з'ясувала теоретичний аспект формування професійно значущих компетентностей майбутнього вчителя-словесника. Проаналізувавши різні підходи українських та зарубіжних учених, дисертанткою потлумачено зміст таких понять, як: *«професійна компетентність»*, *«лінгвістична компетентність»*, *«методична компетентність»*.

Цілком погоджуємося з висновком Л.М. Овсієнко, що компетентнісний підхід є методологічним підґрунтям нової парадигми, що формується в системі сучасної вищої освіти України й зумовлює оновлення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. Здобувачка має рацію, коли стверджує, що передбачуваним результатом упровадження компетентнісного підходу в процес навчання лінгвістики тексту є не поінформованість студента, а його вміння працювати з текстами, створювати власні тексти різної жанрово-стильової належності, що сприяє формуванню лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.

Вагоме місце у роботі посідає третій розділ *«Зміст і організація навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу»*. У ньому дисертанткою проаналізовано зміст навчально-методичного забезпечення лінгвістики тексту в закладах вищої освіти, визначено психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників на компетентнісній основі та обґрунтовано концепцію поетапного навчання лінгвістики тексту на засадах компетентнісного підходу. У підрозділі 3.4. визначено критерії, показники й рівні сформованості лінгвістичної й методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури.

Дисертанткою проаналізовано робочі програми навчальної дисципліни *«Лінгвістика тексту»*, які представлені в паперовому варіанті або розміщені на



офіційних сайтах закладів вищої освіти чи інших інтернетних ресурсах, де загалом ураховано останні досягнення лінгвістичної науки й лінгводидактики. Зміст їх відповідає, на думку автора, принципам модульності та паритетності (обопільна співпраця між викладачем і студентом) тощо. Основними завданнями у процесі вивчення дисципліни «Лінгвістика тексту» укладачі визначили такі: опанування теоретичними та методологічними основами дослідження тексту й дискурсу з урахуванням сучасних здобутків світової лінгвістики та суміжних з нею наук; з'ясування природи та архітекτονіки тексту, виділення основних композиційних, жанрово-стилістичних, семантико-прагматичних та формально-структурних текстово-дискурсивних категорій; розкриття механізмів породження та функціонування різних типів текстів; розуміння і засвоєння майбутніми вчителями-філологами усіх тем курсу; оволодіння методами аналізу різних типів тексту.

У п.п. 3.2 визначено загальнодидактичні та специфічні принципи навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури. До специфічних віднесено *принципи*: вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту в єдності змісту і форми; використання текстів різної жанрово-стильової належності як домінантного дидактичного матеріалу на заняттях; урахування семантики мовних одиниць у процесі засвоєння теорії тексту.

У четвертому розділі «*Реалізація технологій навчання лінгвістики тексту студентів філологічних спеціальностей на компетентнісних засадах*» дисертанткою широко і глибоко представлено форми, методи, засоби навчання лінгвістики тексту, описано продуктивні технології навчання в системі компетентнісної мовної освіти, визначено лінгводидактичні стратегії навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури.

З-поміж відомих у лінгводидактиці методів і прийомів навчання дисертантка наводить перелік тих, які, на її думку, найбільше є доречними і доцільними в навчанні лінгвістики тексту. Зокрема, велику увагу приділено методу вправ, їхній класифікації за різними дидактичними параметрами відповідно до заданих навчальних цілей та відомих критеріїв оцінки. Безумовну



цінність становлять розгорнуті приклади застосування різних типів вправ і прийомів з лінгвістики тексту в навчальній діяльності зі студентами.

Окрему увагу дисертантка приділяє експериментальній роботі з упровадження в навчальний процес *мультимедійних технологій* роботи з текстом. Як слушно заважує здобувачка, залучення мультимедійних можливостей сучасних засобів навчання для організації спостережень над текстом допоможе опанувати взірці правильного мовлення, що сприятиме зростанню продуктивності заняття (лекційного, практичного тощо), реалізації міжпредметних зв'язків, структуруванню навчального матеріалу та вмінню застосовувати інноваційні технології як потужний інструмент для навчання та ефективної фахової діяльності.

У п'ятому розділі – *«Аналіз результатів експериментальної перевірки методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу»* – Л.М. Овсієнко подає опис здійсненого експерименту, яким було охоплено 8 вищих освітніх закладів України, де відбувається підготовка вчителів української мови і літератури. Для досягнення мети і поставлених завдань дисертантка опрацювала «Модель методики формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури», яка охоплює всі категорійні поняття експериментальної методики – від мети і поставлених завдань до здобутих результатів. На нашу думку, результати експериментального навчання та загальні висновки дослідження є достовірними і засвідчують ефективність запропонованої дисертанткою оригінальної методики.

Формувальний експеримент, який описано в цьому розділі, проходив у три етапи, відповідно до кожного з них було сформульовано мету і завдання, спрогнозовано очікуваний результат, дібрано форми, методи, прийоми і засоби навчання. У дослідному навчанні взяли участь 345 студентів – 164 становили експериментальну групу і 181 – контрольну. Експериментальні групи навчалися за авторською дослідною методикою, а контрольні – за традиційними формами, методами і прийомами навчання та контролю. Опис ходу і результатів експерименту насичений даними ранжування студентів щодо



формування у них лінгвістичної і методичної компетентностей. Цілком закономірно, що порівняльні результати за всіма критеріями виявилися значно вищими від показників контрольної групи. Є всі підстави констатувати, що дисертанткою експериментально доведено ефективність розробленої системи формування у майбутніх учителів-словесників лінгвістичної і методичної компетентностей і проведено відповідну роботу для впровадження її у навчальний процес експериментальних навчальних закладів.

### **Оцінювання новизни й достовірності досліджень.**

Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані Л.М. Овсієнко особисто і характеризують новизну її дисертації, вважаємо такі результати:

- наукове обґрунтування теоретико-методичних засад навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу;
- з'ясування загальнодидактичних та специфічних принципів навчання лінгвістики тексту у виші, сучасних підходів, форм, методів, засобів, технологій навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників на засадах компетентісного підходу;
- розкриття змістових характеристик поняття «текст» у філософській герменевтиці, лінгвістичній парадигмі, науковому полі **психолінгвістики, лінгводидактичному контексті;**
- уточнення сутності базових понять дослідження «компетентісний підхід до навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури», «формування лінгвістичної та методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури»;
- характеристика теоретико-прикладного аспекту навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів-словесників на засадах компетентісного підходу;
- визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури;



- розроблення методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентісного підходу.

Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота інтерпретування результатів та з'ясування теми дисертації є достатніми. Успішна апробація матеріалів дослідження на конференціях свідчить про те, що з ключовими питаннями наукових студій Л.М. Овсієнко обізнана широка наукова спільнота. Вивчення матеріалів праці дозволяє зробити висновок, що наукові здобутки автора, які ґрунтуються на всебічному вивченні досліджуваної теми, аналізі різних підходів до її з'ясування, використанні достатнього масиву спеціальних джерел, мають теоретичну та практичну цінність. Зміст автореферату й основні положення дисертації є ідентичними.

### **Практичне значення отриманих результатів**

Результати дослідження Л.М. Овсієнко є важливим внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови, що полягає в розробленні, обґрунтуванні й упровадженні навчально-методичного комплексу матеріалів з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, у якому репрезентовано методику формування лінгвістичної і методичної компетентностей у системі підготовки майбутніх учителів-філологів. Рецензована дисертаційна робота містить аналіз теоретичного доробку науковців у площині мовної освіти й практичні розробки, рекомендації, що розширюють діапазон лінгвістичної і методичної роботи студентів на заняттях із мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін. Значний практичний інтерес становлять додатки до дисертації.

Схвально, що матеріали дослідження пройшли апробацію на міжнародних, усеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях та конгресах. Публікації дисертантки (47 найменувань, з-поміж яких монографія, навчальні та навчально-методичні посібники, статті у вітчизняних та зарубіжних виданнях) відображають повноту викладу здобутих результатів та їх беззаперечну наукову новизну.

Визнаючи вагомість результатів дослідження для науки і практики, вважаємо, що матеріали роботи можуть бути використані дослідниками-



лінгводидактами, викладачами закладів вищої освіти, які здійснюють лінгвометодичну підготовку вчителів-словесників, а також студентами-практикантами і вчителями-словесниками.

### **Дискусійні положення й зауваження**

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаємо увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. Доцільно було б більш розлого описати в тексті дисертації запропоновані технології формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, уміщені у графічній моделі дослідження на с. 326.
2. Нам видається, що важливо було б посилити аналітичність характеру якісного і кількісного результатів формувального експерименту, бажано було б деталізувати реалізацію методу незалежних експертних оцінок під час формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури
3. На жаль, поза увагою Л.М. Овсієнко залишилася монографія Лілії Невідомської «Імпліцитність: мовносистемний аспект», у якій подано особливості імпліцитної реалізації лексичної полісемії в тексті. Також, ураховуючи міждисциплінарний характер дисципліни «Лінгвістика тексту», варто було б у дисертації проаналізувати літературознавчі відомості про текст, зокрема подати інформацію зі словників літературознавчих термінів, монографічної літератури. На нашу думку, це б сприяло розвитку українськомовної комунікативної компетентності й риторичної культури майбутніх філологів.
4. Бракує в роботі зразків конспектів практичних занять, які репрезентують прикладний аспект авторської методики формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів-словесників.
5. У запропонованій автором дисертації моделі формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів на заняттях з мовознавчих дисциплін подано методи (традиційні й інтерактивні), які



доцільно використати для формування у студентів означених компетентностей. Проте доцільно було б конкретизувати, які саме методи використовувала дисертантка з-поміж традиційних та інтерактивних.

6. Наведені статистичні дані про результати експериментального навчання не викликають сумнівів, вони засвідчують, що методика формування лінгвістичної і методичної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, розроблена Л.М. Овсієнко, є ефективною й може бути рекомендованою до впровадження в практику навчання в сучасному педагогічному виші. Однак нам видається, що необхідно увиразнити в роботі реалізацію системи вправ і завдань, спрямованих на розвиток чуття мови, лінгвокреативності майбутніх учителів-словесників.
7. У тексті трапляються окремі стилістичні недоліки й друкарські помилки.

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного характеру, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання дисертантки, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

### **Загальний висновок**

Дисертаційна праця Людмили Миколаївни Овсієнко «Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу» оформлено відповідно до чинних вимог, у ній чітко простежується кореляція між поставленими завданнями і змістом сформульованих висновків. Основні результати науково-методичних напрацювань з теми дослідження достатньою мірою представлено в



одноосібній монографії, статтях у фахових виданнях та матеріалах наукових конференцій різного рівня, починаючи з міжнародного. Тому вважаємо, що дисертація Людмили Миколаївни Овсієнко «Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу» є завершеним науково вартісним дослідженням. Відповідність теми дисертації паспорту спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова), а також п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, дає підстави для висновку, що її авторка Людмила Миколаївна Овсієнко заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13. 00. 02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри української мови та славістики

Бердянського державного педагогічного університету

М.М. Греб

Проректор з науково-педагогічної роботи



В.М. Ліпич

